

BORDOLLO-PIJPEN UIT GRUNSTADT.

door F. Tymstra

Historische terugblik.

Het gebied waar later de fabriek zou worden opgericht heeft een rijke historie gekend.

Al heel vroeger behoorde de streek rond Grünstadt tot het Koninklijk domein. In 875 schonk de Duitse Koning Ludwig het gebied aan de orde "Sint Maartensklooster Lungenfeld", die er een klooster op bouwde. In 1549 kwam de kloosterorde met zware schulden te zitten en verpandde het klooster aan de weduwe van de Graaf Kuno zu Leiningen Westenburg voor de tijd van 98 jaar. Hiermee was een bedrag van 16000 gulden gemoeid.

In 1652 betrok de Graaf zelf het Lungenfelder klooster, dat na verbouwing een nieuwe naam kreeg: het "LEININGER UNTERHOF". Dit gebouw zou later de Steingutfabrik herbergen.

Pas in 1735 werd het Lungenfelder landgoed het eigendom van de Graven Leiningen Westenburg. Door de revolutie aan het einde van de eeuw kwam het in 1793 in Franse handen. De Fransen verpachtten het Unterhof aan Johann Nepomuk van Recum, een fabrikant van porselein. Door gebrek aan porseleinaarde ging hij fayence vervaardigen. De kleisoort die hiervoor gebruikt werd was in de buurt van Grünstadt te vinden. Helaas stierf van Recum al in 1801. Zijn weduwe, Margaretha, zette het bedrijf voort en kocht in 1805 het gebouw van de regering voor 15000 francs. Toch werd de last van het bedrijf haar te zwaar en op 3 mei 1812 ging de fabriek met inventaris over aan de familie Bordollo.

De eerste jaren fabriceerden de gebroeders Wilhelm en Bernhard fayence, maar in 1818 begon men tevens met de fabricage van steengoed, sier- en gebruiks aardewerk.

Beide broers waren naast fabrikant tijdens hun leven burgermeester van Grünstadt geweest, een bewijs dat de zaak goed liep en de Bordollo's bij de plaatselijke bevolking in hoog aanzien stonden. Wilhelm stierf in 1822 op 43-jarige leeftijd. Bernhard werd 64 jaar en stierf in 1840.

Van 1835 tot 1846 was de weduwe van Wilhelm alleenbezitster van de Steingutfabrik. Opmerkelijk genoeg werd tijdens haar beheer in 1838 de eerste "Anrauchpfeife" (doorrooker) geïntroduceerd.

De fabriek is nog jaren achtereen familiebezit van de Bordollo's gebleven. Van 1858 tot 1874 was Frans Joseph de eigenaar en daarna zijn zoon Joseph Anton. Onder zijn leiding werd in 1880 het oude handwerk opgegeven en werd de fabricage deels

door machines voortgezet. Op 12 november 1895 verkocht Joseph Anton Bordollo het bedrijf aan de keramiekmaker Kuno Faust, die er in 1900 een N.V. van maakte. Joseph Anton bleef aandeelhouder tot 1927. Toen verkocht hij zijn aandelen en woonhuis aan de N.V.

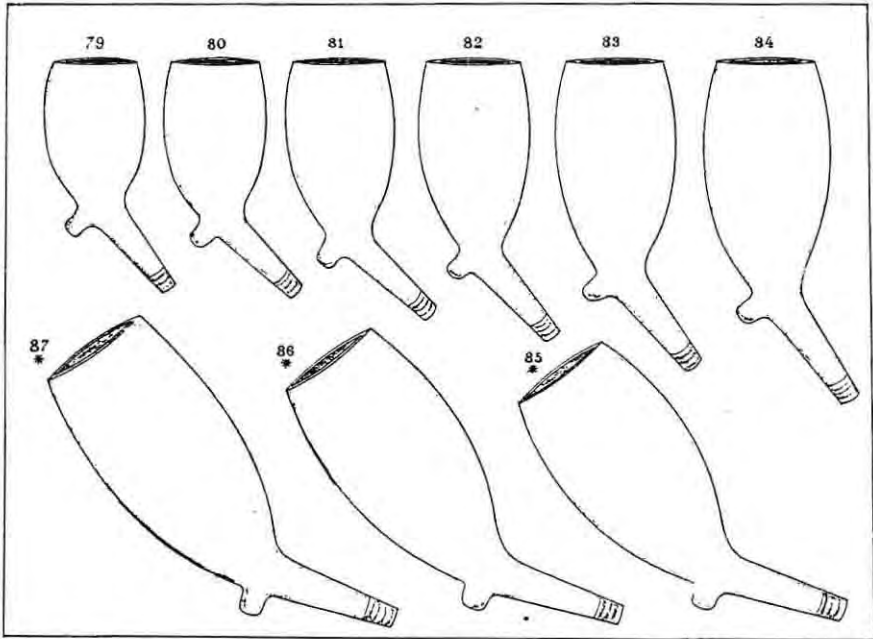
Later in 1935, werd de fabriek een commanditaire vennootschap onder leiding van Heinrich Kalau vom Hofe. In 1969 werd de Steingutfabrik Grünstadt een B.V. Pijpen werden er al tientallen jaren niet meer gemaakt.

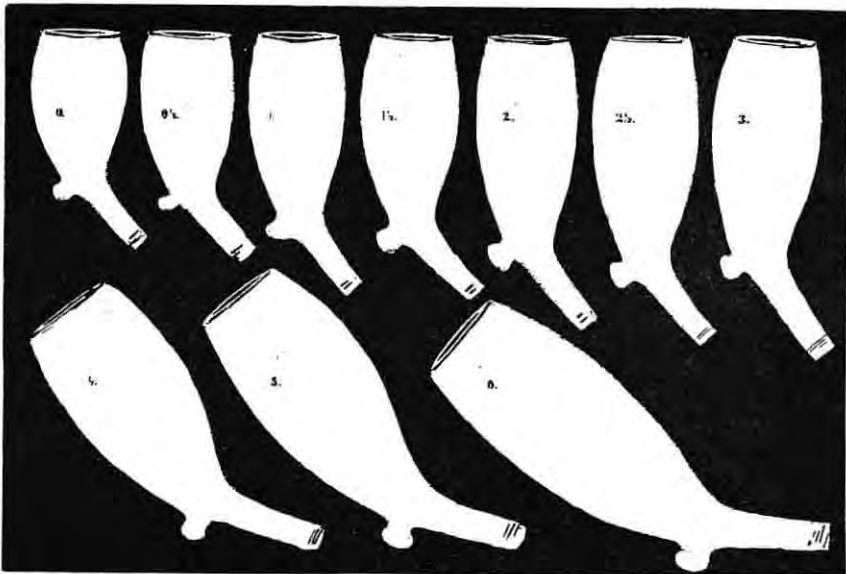
De vervaardigde modellen.

Van oorsprong waren de Bordollo's aardewerkfabrikanten. Een belangrijke uitvinding was het gietbaar kunnen maken van de klei. Daardoor kon in 1838 worden aangevangen met de fabricage van pijpekoppen. De eerste modellen waren afgeleid van de porseleinen pijpekop. Het assortiment bestond uit Berliner Stummel (in 14 maten), Münchener Stummel, Cylinder Stummel, model Billiard en Schraubenstummel (een kop met een schroefdraad). Al deze pijpen werden met een kurkje aan "een zak" (V-vormig verbindingstuk tussen kop en steel, meestal gemaakt van porselein) gemonteerd. In de andere opening van de zak werd een weichselhouten steel gestoken of een steel van gedraaid been. De catalogus van + 1900 vermeldt verder een aantal rietsteelkoppen en koppen bestemd voor een montering d.m.v. een nikkelbusje en een los mondstuk. Tot slot staan in de catalogus nog een groep pijpen met stelen vermeld. Hiervan is niet duidelijk of dit gegoten of gekaste pijpen zijn. Indien de pijpen gekast zijn, zullen ze waarschijnlijk niet door Bordollo zelf gemaakt zijn, maar betrokken van andere pijpenfabrikanten.

"HOLLANDIA" DOORROOKERS.

Berliner Stummel.

afbeelding 1

Mochten de pijpen wel gegoten zijn, dan verdienen ze zeker het predikaat "zeldzaam", aangezien mij nog geen enkel exemplaar bekend is. Het is opmerkelijk, dat deze pijpen doorgaans niet glad zijn, maar voorzien van allerlei motieven en voorstellingen. (zie afb.2)

De pijpen zijn van witbakkende gietklei gemaakt en daarna van een transparant glazuur voorzien. De binnenkant werd niet ge-glazuurd, zodat het vocht, de teer en nicotine de poreuze wand kon binnendringen. De pijp kreeg na het roken prachtige bruine tinten.

De Berliner en Münchener Stummel, alsmede enkele Mutzen, konden ook geleverd worden met een wit plaatje onder het glazuur.

Na veelvuldig roken werd het plaatje zichtbaar. We moeten ons goed realiseren dat deze pijpen gemaakt werden, lang voordat in Nederland de eerste doorrokers verschenen.

De pijpen werden afhankelijk van hun grootte in dozen van 6 of 12 verpakt. Op verzoek konden ze ook los in kisten met stroo verpakt worden.

Doorgaans werden de pijpen van de fabrieksnaam voorzien, maar ook ongemerkte pijpen komen voor.

De meestvoorkomende tekst is GB BORDOLLO / GRUNSTADT. De letters GB staan voor Gebrüder. (zie afb.4 b,c)

GB BORDOLLO en BORDOLLO treft men ook zeer regelmatig aan op hun pijpen. (zie afb.4 e, en afb.5 c)

Een raadsel is het merk W.BORDOLLO / GRUNSTADT. Wilhelm stierf in 1822, terwijl de eerste pijpen pas 16 jaar later zouden verschijnen. (zie afb.4 f)

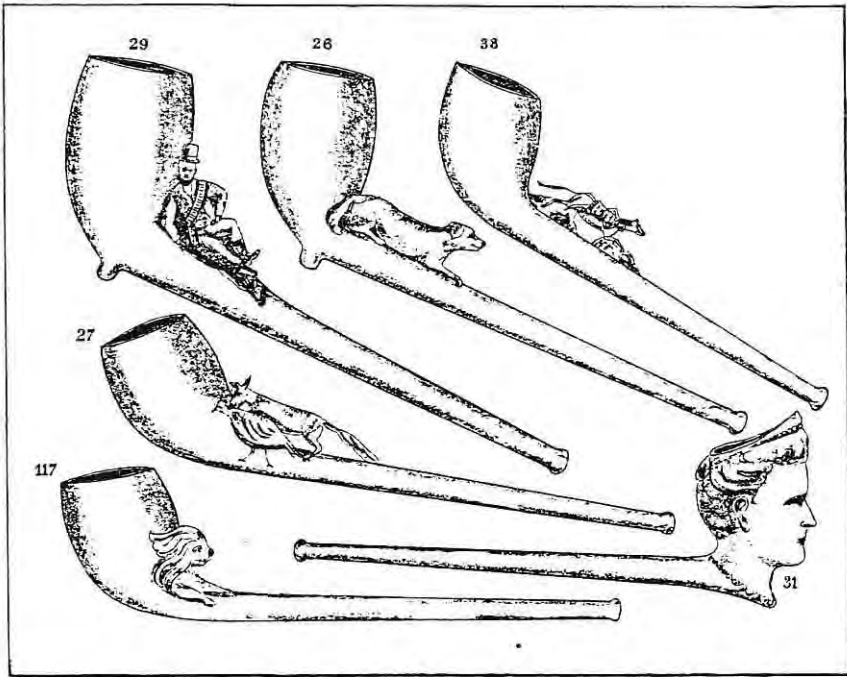
Een andere moeilijkheid is het bepalen van het laatste jaar waarin nog pijpen gemaakt werden. Op een briefhoofd gedateerd 14 januari 1919 staan de "Anrauchpfeifen" als artikel vermeld. Brieven uit 1945 spreken niet meer van het artikel pijp. Zeer waarschijnlijk is de fabricage vóór 1940 gestopt en misschien viel dit samen met de overname in 1935.

De relatie tussen Steingutfabrik Grünstadt en Hollandia.

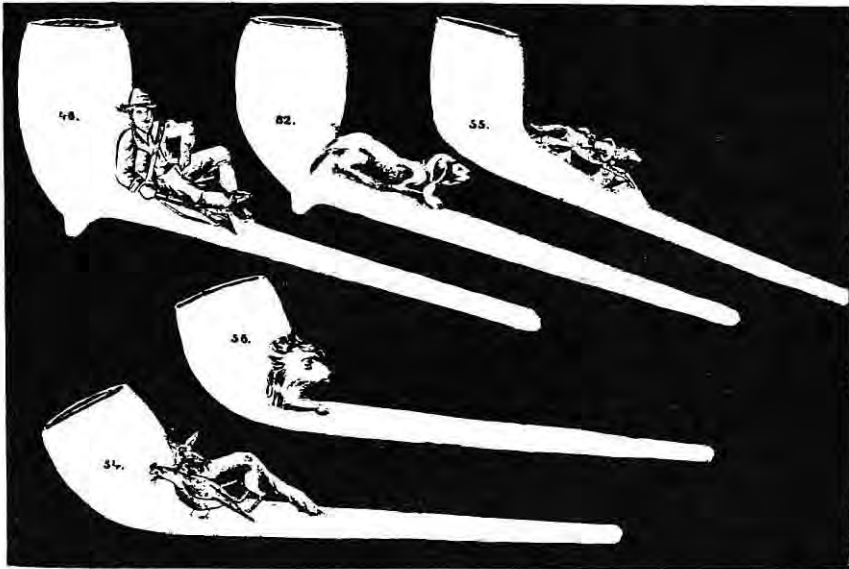
De produkten van de Gebr. Bordollo genoten een goede aftrek en bekendheid. Dat kwam omdat de gegoten pijp kwaliteiten bezat die vergelijkbaar waren met de meerschuimen pijp. Allereerst waren de pijpen lichter in gewicht dan die van porselein en van klei. Verder waren ze door hun poreusheid een prima droogroker.

Het is niet verwonderlijk, dat de concurrentie in de vorige eeuw geprobeerd heeft het artikel na te maken. Dit is echter niet gelukt, omdat de rookeigenschappen van de Bordollopipj beter waren.

„HOLLANDIA” DOORROOKERS.

Mutzen mit langem Stiel.

afbeelding 2

De pijpen werden in binnen en buitenland gekocht. Ook werden ze naar Nederland geëxporteerd, want de Hollandse pijpenfabrieken leverden toen nog alleen gekaste modellen.
De Nederlandse tekst getuigt van een belangrijk afzetgebied.

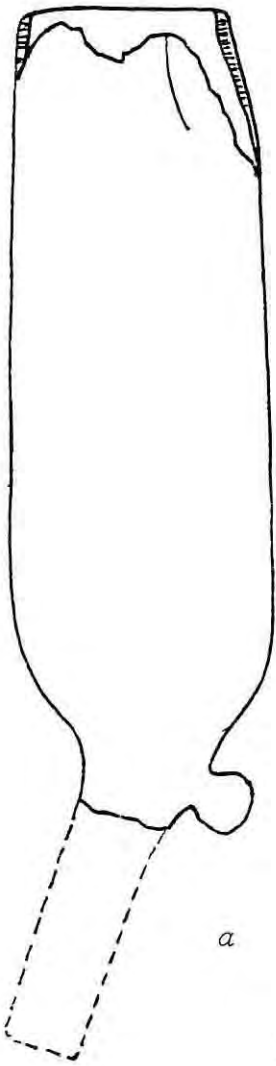

Toch kwam daar in 1898 verandering in. De Heren G.F.van der Want en G.A.A.Barras besloten in Gouda een aardewerkfabriek op te richten. Behalve aardewerk zouden ook pijpen gemaakt worden volgens het procedé van Bordollo. Deze fabriek, genaamd "Hollandia" mocht zich de "Eerste Nederlandsche Fabriek van Geëmailleerde Pijpen" noemen.

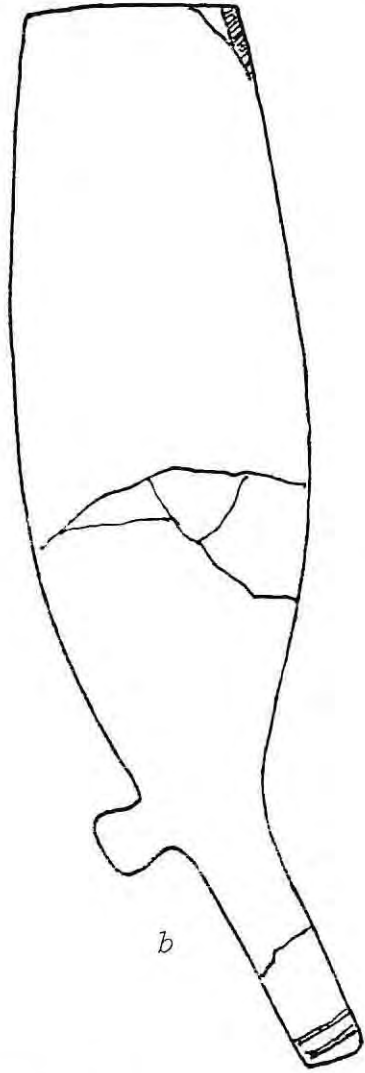
De pijpencatalogi van beide fabrieken vertonen zoveel overeenkomsten, dat er zonder twijfel contact tussen deze twee bedrijven moet hebben plaatsgevonden. Niet alleen staat het grootste deel van de Bordollomodellen in de catalogus van Hollandia, maar ook zijn sommige bladzijden nagenoeg gelijk. We mogen veronderstellen, dat Hollandia de Bordollopippen importeerde voor de doorverkoop. Daarnaast werden door Hollandia eigen modellen ontwikkeld, zoals Koningin Wilhelmina, Paul Kruger, Koning Albert en diverse doorrokers n.a.v bestaande kleipijpen. In de Hollandiacatalogus uit + 1925 staan de Bordollomodellen naast de eigen modellen afgebeeld. In een latere catalogus van rond de oorlogsjaren zijn de modellen van Bordollo verdwenen, hetgeen toe te schrijven is aan de beëindiging van de pijpenfabricage in Grünstadt.

Zeker in de beginjaren zal Hollandia profijt getrokken hebben uit de bekendheid van de Anrauchpfeife van Bordollo. De Nederlandse doorrokers zijn wereldwijd bekend. Daaraan hebben naast Hollandia ook Goedewaagen en de Zenith hun steentje bijgedragen. Tot op de dag van heden worden er, zij het op beperkte schaal, nog doorrokers en dubbelwandige pijpen gemaakt.

Afgebeeld zijn bladzijden uit de catalogi van Hollandia en Bordollo. Zie ook hoe de afbeelding van Koningin Wilhelmina aan een bestaande bladzijde is toegevoegd.

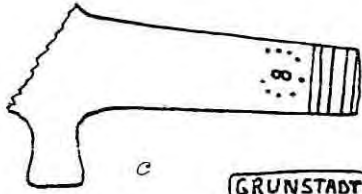

a

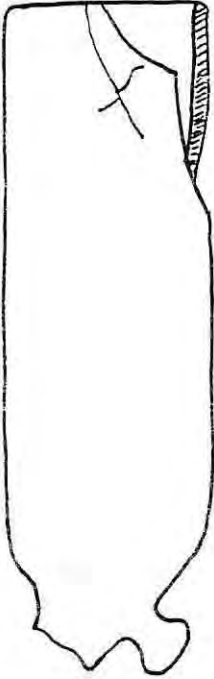
b

afbeelding 3

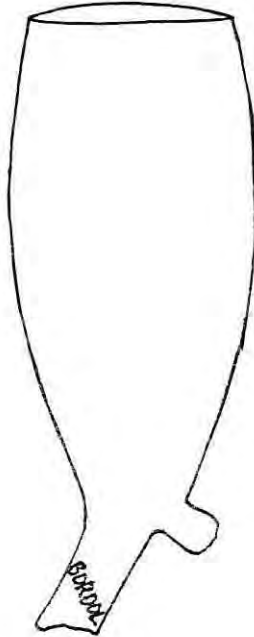

c

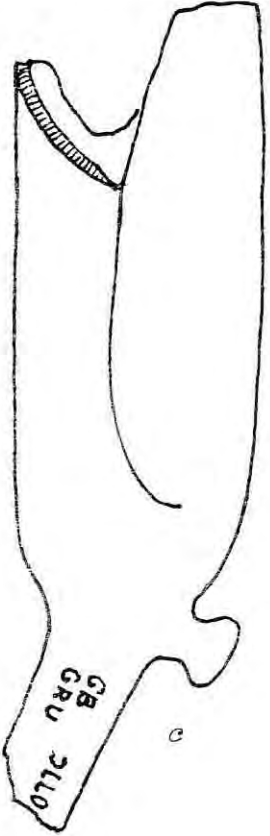
GRUNSTADT

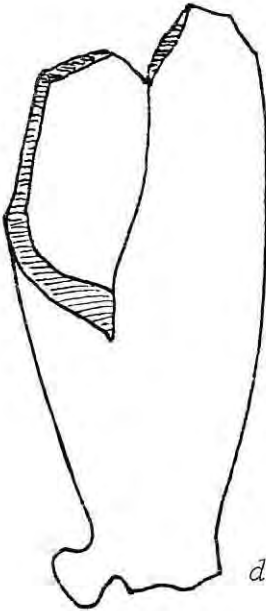
a

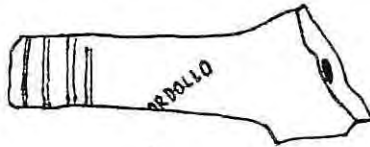
b

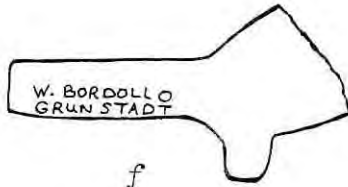
c

d

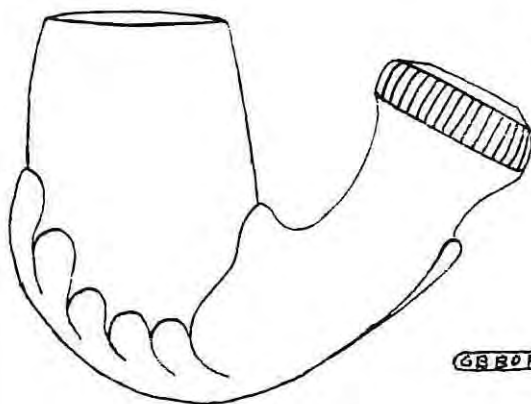
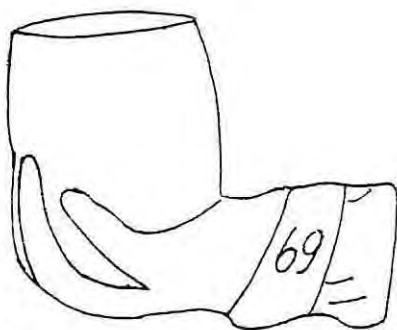
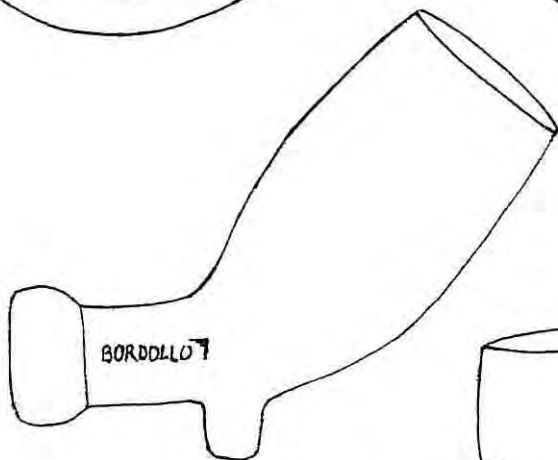
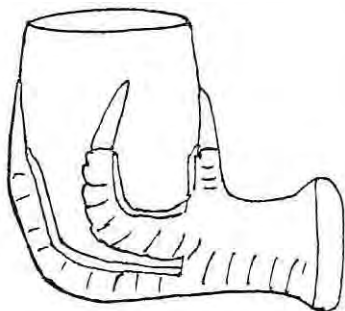
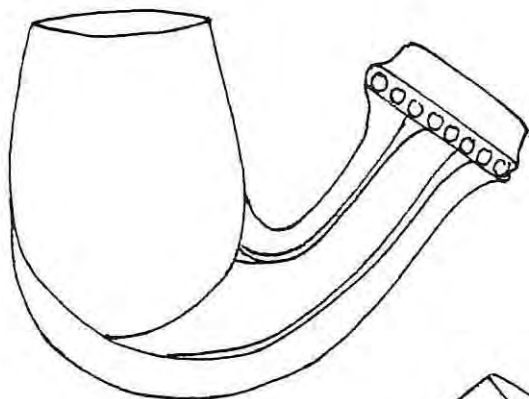

e

f

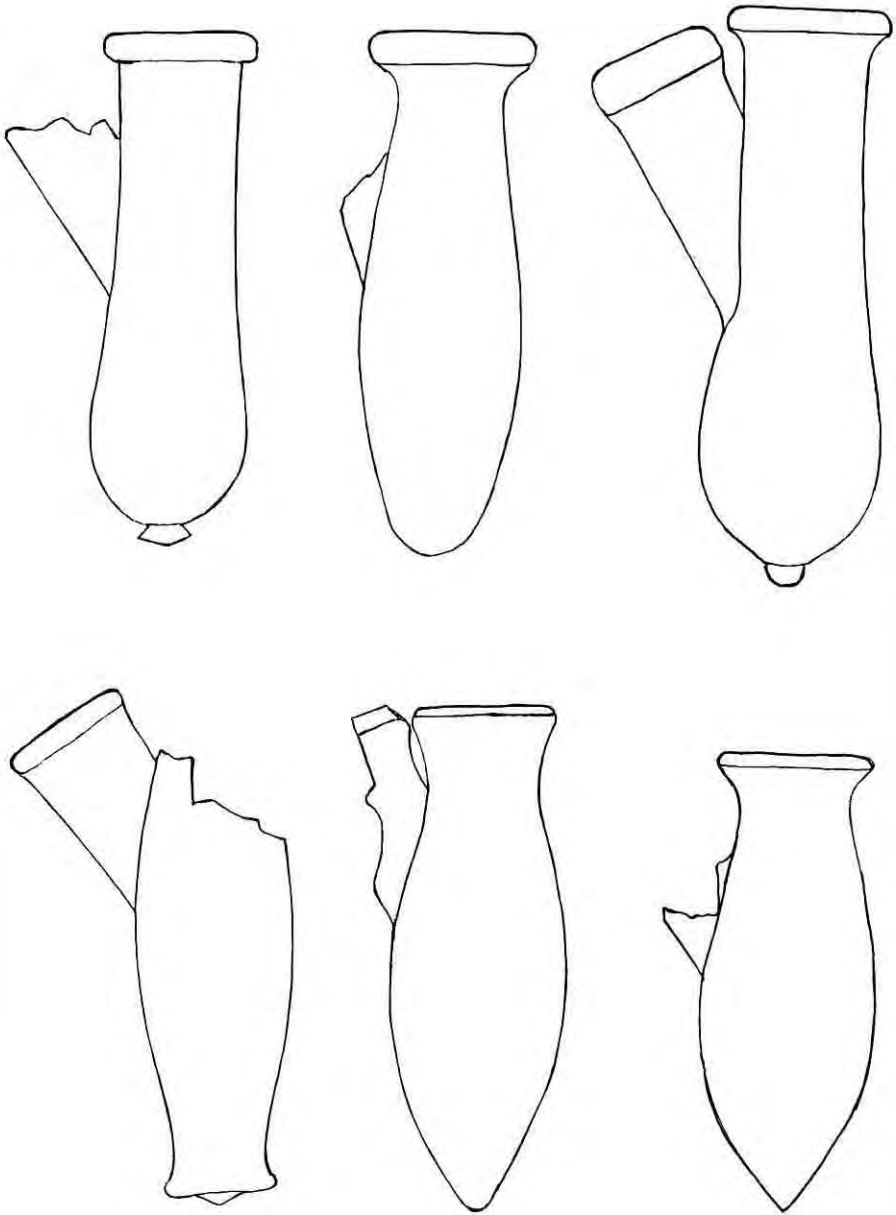
afbeelding 4

figuur 5

BORDOLLO

Bordollopipen uit particuliere collecties

afbeelding 6

Bordollopipen in Nederland gevonden.

Een grote vondst kwam aan het licht bij het legen van een beerput in de Spijkerboorsteeg te Leiden op 21-11-1985.

In deze put werden een twintigtal pijpfragmenten gevonden. Het zijn de typisch Duitse modellen met langwerpige ketels voor montering in een porceleinen zak. In de put trof men tevens 9 zakken aan, waarvan er 7 een ander model hadden. In afbeeld. 6 staan de meeste afgebeeld.

De gevonden pijpfragmenten zijn als volgt ingedeeld.

<u>type</u>	<u>aantal</u>	<u>steelopschrift</u>
Berliner Stummel nr.7	1x	-
Berliner Stummel nr.9	6x	GB BORDOLLO GRUNSTADT (afb.3 b)
Berliner Stummel nr.?	4x	(fragmenten) (afb.4 d)
Cylinder Stummel nr.5	1x	(zonder steel) (afb.4 a)
Cylinder Stummel nr.8	4x	GB BORDOLLO GRUNSTADT (afb.3 a)
Cylinder Stummel nr.9	4x	GB BORDOLLO GRUNSTADT

Uit deze vondst mocht geconcludeerd worden dat de beerput omstreeks het derde kwart van de 19e eeuw in gebruik moet zijn geweest. Dit was onder meer af te leiden uit de ook aanwezige en beter te dateren Goudse pijpen.

Andere vindplaatsen:

- Sittard, 1982 - steelfragment met opschrift B of 8/GRUNSTADT (zie afb.3, c)
- Groningen, - steelfragment met opschrift W.BORDOLLO / GRUNSTADT. (zie afb.4, f)
- Graft-de Rijp - Berliner nr.4, met steelopschrift BORDOLLO (zie afb.4, b)

BRONNEN

- Hans Fessmeyer: Vom Königlichen Hofgut zur Steingutfabrik Grünstadt. In Pfalzische Heimatblätter, mei 1953.
 - Anoniem: Hettenleidelheimer Tonbergbau. In Pfalzische Heimatblätter, 1959.
 - Emil Müller: Grünstadt und Umgebung. 1904.
 - Pijpencatalogus Steingutfabrik Grünstadt van + 1895.
 - Pijpencatalogus Hollandia van + 1925.
 - Steingutfabrik: Brief aan handelskamer 5-7-1945
Brief aan de militaire regering 26-5-1945
Briefhoofd 1919
 - J. van der Meulen: Verslag over pijpen uit de beerput in de Spijkerboorsteeg. febr. 1986.
- Met dank aan: L.v. Duuren, J. Engelen, J.v.d. Meulen voor hun reactie.